Zgodnje učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika v povezavi z otrokovim dvojezičnim razvojem

doc. dr. Barbara Baloh
Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Projekt "Izzivi medkulturnega sobivanja"

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

S problemom dvojezičnosti se ukvarjajo številne vede, vendar do danes še **ni izdelana** splošna, vse vidike zajemajoča definicija dvojezičnosti.

Dvojezičen je tisti posameznik, ki lahko **v večini govornih položajev** brez težav **uporablja dva jezika** in **prehaja** iz enega v drugega, kadar želi. (Oksaar, 1971, v: Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 328)

Tipi dvojezičnosti v našem prostoru

- Družbeno priznana (institucionalna)
- Posamična (individualna)
- Družinska (simultana ali sukcesivna)
- Zemljepisno-politična (stacionarna), ki vključuje celotno jezikovno skupnost, lahko tudi več jezikovnih skupnosti, ki živijo znotraj istega zemljepisnega in političnega prostora.
- Stični / nestični tip dvojezičnosti

Tipi dvojezičnosti v našem prostoru

Imigracijska dvojezičnost je primer enojezične osebe, ki je že dosegla določeno stopnjo jezikovnega razvoja in se preseli v drugo jezikovno okolje, kjer se mora naučiti drugega jezika. To je tako imenovana **osamela (izolirana) dvojezičnost.**

Diglosija je pojav, ko stopijo na mesto nekaterih, navadno višjih vrst maternega jezika (zborni in splošni pogovorni jezik), ustrezne vrste drugega jezika. **Diglotični govorec uporablja J1 samo v določenih govornih položajih** (npr. v zasebni sferi), medtem ko komunikacija v višjih ali drugih (javnih) govornih položajih poteka v J2.

Poljezičnost, semilingvizem, „omejeni kod“ je nasprotje dvojezičnosti. Kaže se v **pomanjkljivem obvladanju tako J1 kot J2**, na kar vplivajo sposobnost posameznika, socialni in kulturni dejavniki ter tudi družba, ki določa raven jezikovnega znanja. Pogosto se pojavlja na stopnji, ko naj bi govorec razumel in uporabljal abstraktne pojme.

Interferenca / transfer so elementi, ki so v nekem sporočilu drugačni od preostanka sporočila in jih lahko obravnavamo kot **»sposojene« ali »prenesene«.**

V procesu usvajanja drugega oz. tujega jezika si pomagamo z besedami in strukturami, ki smo jih v nekem jeziku že usvojili, kar je rezultat analize pomenskih in skladenjskih struktur jezika in ima pozitiven vpliv na razvoj jezikovne zmožnosti v drugem oz. tujem jeziku.

Jezikovna interferenca je v večji meri **nezavedna** izbira, saj je odvisna od posameznikovega poznavanja jezikovne norme. Če je poznavanje norme dobro, je tudi verjetnost interference manjša.

Psevdoizposojenke so jezikovne oblike, ki jih govorci uporabljajo **priložnostno, pogosto samo enkrat,** in ne postanejo jezikovna dediščina nekega jezika, pa so v veliki meri **zavedna** izbira. Pogostejše so v šibkejšem idiomu, torej v jeziku, ki ga govorec slabše obvlada.

Dvojezični jezikovni razvoj

Ne poteka pri vseh otrocih enako, pogojujejo ga:

- otrokova motivacija (starši, družbeno okolje);
- individualni umski mehanizmi;
- značajske značilnosti;
- izpostavljenost jeziku, možnost uporabe.

V dvojezičnem okolju proces usvajanja drugega jezika traja od **šest do sedem let.**

Razvoj dvojezičnosti v (zgodnjem) otroštvu

(po L. Marjanovič Umek, M. Zupančič, 2004)

V **prvi fazi** otrok oblikuje **en leksikalni sistem**, ki vsebuje besede iz obeh jezikov. Otrok oba jezika, ki ju sliši v svojem okolju, dojema kot **en sam jezik. Beseda enega izmed jezikov nima svoje ustrezne besede z enakim pomenom v drugem jeziku.** Razvoj jezika dvojezičnega otroka je na tej stopnji zelo podoben razvoju enojezičnega otroka. Otrok pogosto sestavlja besedne zveze, ki so sestavljene iz besed obeh jezikov. Glavna otrokova naloga, ki je v tem obdobju simultano izpostavljen dvema jezikoma, je razlikovati glasove, besednjak in slovnico obeh jezikov.

Razvoj dvojezičnosti v (zgodnjem) otroštvu

(po L. Marjanovič Umek, M. Zupančič, 2004)

V **drugi fazi**, otrok razlikuje med **dvema različnima besednjakoma**, vendar pa **uporablja enaka slovnična pravila** v obeh jezikih. Za skoraj vsako besedo v enem od jezikov otrok **pozna tudi ustrezno besedo** v drugem jeziku. Besede iz dveh različnih besednjakov se nič več ne pojavljajo skupaj v isti besedni zvezi. V tem obdobju so otroci **sposobni prevajati en jezik v drugega**, mnogi pa se svoje dvojezičnosti tudi zavedajo.

Razvoj dvojezičnosti v (zgodnjem) otroštvu

(po L. Marjanovič Umek, M. Zupančič, 2004)

V **tretji fazi** razvoja dvojezičnosti **otrok govori dva jezika, ki imata različni slovnici in besednjaka**, vsak jezik pa navadno **povezuje z določeno osebo**, ki ta jezik z njim govori. Otroci se v drugem jeziku najhitreje naučijo pozdravov in drugih interaktivnih zvez ter besed, ki zadevajo njih same. Teh besed pa se najprej naučijo kot celoto, ki je skladenjsko še ne razčlenijo.

Dvojezičnost pri otroku (po S. Pertot)

V dvojezičnem okolju poteka razvoj otrokovega govora **enako kot v enojezičnem okolju.**

Začetno dvojezični otrok **učinkuje kot govorno manj razvit**, če ga primerjamo z njegovim enojezičnim sovrstnikom.

Začetne razlike med dvojezičnimi in enojezičnimi otroki je treba pripisati dejstvu, da imajo majhni otroci **manj razvit spomin**.

Razmerje med jezikoma **je lahko različno**, v času pa **se izravna**.

Pri večjezičnih otrocih je, podobno kot pri enojezičnih, **veliko individualnih razlik v razvoju.**

Dvojezičnost pri otroku (po S. Pertot)

FAZE:

1. materinščina z vsakomer;
2. obdobje molka;
3. nov jezik v enobesednih stavkih (komunikacija kot v zgodnjih fazah enojezičnega govornega razvoja);
4. produktivna raba jezika, nadgrajevanje;
5. dvojezičnost.

Jezikovno izbiranje

- Jezikovna raba nujno sestoji iz **nenehnega jezikovnega izbiranja**, ki je lahko **zavestno ali nezavedno** in za katero obstajajo za jezik notranji (t. j. strukturni) in/ali za jezik zunanji razlogi.
- Izbire lahko najdemo na vseh jezikovnih ravneh : **fonetični/fonološki, morfološki, sintaktični, leksikalni in semantični.**

Dvojezični otroci v položaju izbiranja

- Izbirajo med rabo enega ali drugega jezik in zato v določeni fazi skoraj **vsi** dvojezični otroci vnašajo prvine enega jezika v drugi, torej **mešajo jezika.**
- To velja tako za simultane kot za zaporedne dvojezične otroke.

Kaj je mešanje jezikov? (po S. Pertot)

Ko se govor sliši kot en sam jezik, sestavljen iz obeh kodov.

Kdaj gre pri otroku za mešanje? (po S. Pertot)

O mešanju jezikov govorimo, ko **se besedi dveh različnih jezikovnih kodov pojavita v isti zvezi.**

Skoraj vsi otroci v določeni fazi dvojezičnosti mešajo jezike.

Nekateri gredo od začetne faze mešanja in postopnega prehajanja k ločevanju jezikovnih sistemov, ko izbirajo in preverjajo, kaj spada k enemu in kaj k drugemu jeziku.

Fazo mešanja nekateri hitro prerastejo,

pri drugih lahko traja leta.

Ali je mešanje jezikov znak pomanjkljivega znanja jezika?
(po S. Pertot)

Tako govorijo **prav vsi,** tudi dvojezični govorci z visoko izobrazbo, ko jim sogovornik in okoliščine to narekujejo oz. dopuščajo.

Če je mešanje kodov uveljavljeni komunikacijski stil med govorci dane skupnosti, je normalno, da tudi otroci tiste skupnosti mešajo jezika, ker **posnemajo in prevzemajo** govorne navade svojega okolja.

Mešanje **ni nujno znak pomanjkljivega znanja** in vsekakor ni znak, da je otrok zmeden in da ne ločuje jezikov.

Ali je mešanje jezikov znak pomanjkljivega znanja jezika?
(po S. Pertot)

Tako govorijo **prav vsi,** tudi dvojezični govorci z visoko izobrazbo, ko jim sogovornik in okoliščine to narekujejo oz. dopuščajo.

Če je mešanje kodov uveljavljeni komunikacijski stil med govorci dane skupnosti, je normalno, da tudi otroci tiste skupnosti mešajo jezika, ker **posnemajo in prevzemajo** govorne navade svojega okolja.

Mešanje **ni nujno znak pomanjkljivega znanja** in vsekakor ni znak, da je otrok zmeden in da ne ločuje jezikov.

Temeljna naloga učenja jezika ne sme biti učenje jezikovnih pravil,temveč **razvijanje sporazumevalnih zmožnosti o zanimivih temah v drugem jeziku**.

Glavni končni cilj takšnega učenja je zmožnost učečega, **da se bo lahko** v tipičnih ali manj tipičnih situacijah **jezikovno sporazumel**, to je tvoril takšna besedila, ki so na začetku potrebna za njegovo **preživetje**, pozneje (na višjih stopnjah sporazumevalne zmožnosti) pa morda tudi za **vključitev v družbeno okolje.**

INDIVIDUALNI PROCES!

Dejavniki, ki olajšajo učenje jezika

- posameznik **ima rad** ali občuduje ljudi, ki govorijo drugi/tuji jezik (so zanj pomembni),
- posameznik **verjame**, da bodo odnosi z drugimi osebami **bolj prijateljski in odprti**, če bo tudi on sam znal »njihov« jezik,
- **starši**, saj otroku skozi način usvajanja in učenja drugega/tujega jezika predstavljajo jezik,

Načelo »en človek – en jezik« (po S. Pertot)

Vsak od staršev in pomembnih odraslih naj dosledno govori z otrokom **en sam jezik,** po možnosti svoj **materni** jezik.

Otrok enači jezik z osebo in to mu pomaga pri ustvarjanju dveh jezikovnih sistemov in preprečuje mešanje.

V odnosu med odraslimi in otrokom je bistvena **pristnost komunikacije**. Ni torej odločilno, kako »dobro« kdo govori jezik, ampak da govori naravno in sproščeno tako, »kot mu narekuje srce« in ne „narejeno“.

Kako otroku pomagati, da postane govorec dveh jezikov?

(Jezikovne strategije po S. Pertot)

- **Strategija najmanjšega prilagajanja:** delamo se, da ne razumemo otrokovega jezikovno neustreznega sporočila in se nanj ne odzivamo.
- **Strategija postavljanja vprašanj:** otrokove besede ponovimo v vprašalni obliki v jeziku, ki ga z otrokom govorimo. Otrok mora odgovoriti da ali ne.
- **Srednja stopnja prilagajanja:** prevedemo ali povzamemo otrokovo sporočilo, ne da bi od njega zahtevali potrditev.

- **Strategija “kar nadaljujmo”:** vsak sogovornik se pogovarja v drugačnem jezikovnem kodu, saj se vsi razumejo.

- **Strategija preklapljanja:** popolnoma se prilagodimo sogovorniku in prevzamemo kod, ki ga je uporabil.

Prvi dve strategiji sta z vidika usvajanja obeh jezikovnih kodov ustreznejši!

Kako lahko pomagajo starši? (po S. Pertot)

Starši naj nudijo otroku psihološko podkrepitev in poskrbijo tudi za bogato jezikovno okolje.

srečevanja z govorci jezika

socializacijskie možnosti (krožki, šport…)

knjige

jezikovne igre

zvočni / vidni posnetki

Najbolj pa starši spodbudijo pri otrokuzanimanje za nov jezik, če se ga začnejo tudi sami učiti.

Kaj pa otroci s posebnimi potrebami ? (po S. Pertot)

Za otroka s posebnimi potrebami sta bližina in afektivnost, ki ju starši posredujejo preko lastnega/ih jezika/ov, enako pomembna, če že ne celo pomembnejša, kot za druge dvojezične otroke, zato **jezika enega ali obeh staršev ne smemo opuščati.**

Usvajanje dveh jezikov namesto enega samega ne »jemlje možganske energije za drugo« in **ni vzrok nobene patologije v razvoju.**

Specifične učne težave (tudi tiste v v branju in pisanju) ne izhajajo iz dvojezičnosti, **njihovi razlogi so drugje**.

Jezik – trije procesi

Usvajanje jezika

nenačrten proces,
dogaja se v okolju, kjer je to govor okolja,
v tem jeziku poteka celotna komunikacija.

Učenje jezika

načrtovan proces z zastavljenimi cilji in vsebinami,
v skonstruiranem okolju,
komunikacija poteka le v posebej za to izbranih govornih položajih

Seznanjanje z jezikom, kjer gre za **zavedanje**, da poleg maternega v okolju **obstaja še neki drugi jezik**.

V času seznanjanja z jezikom je učečemu se potrebno ponuditi dovolj časa, da usvoji melodijo novega jezika, razume preproste besede in sporočila,

Učečemu se jezikaje treba nuditi ***pozitivne in kakovostne spodbude,*** da lahko uspešno razvijajo jezikovno zmožnost v drugem/tujem jeziku:

Sklepne misli

- Uspeh usvajanja / učenja / seznanjanja z J2, JT je odvisen od trajanja procesa oz. stika z jezikom.
- Otrok odkriva J2, JT sam ali po pedagoško vodeni poti. Naključnost je šibka vrednost procesa učenja / usvajanja / seznanjanja z jezikom.
- Razvijanje sporazumevalne zmožnosti je prvotnega, strukturiranje jezikovnega sistema pa drugotnega pomena.
- Vrednotenje učinkov učenja / usvajanja / seznanjanja je usmerjeno v napredovanje in ne v ugotavljanje primanjkljajev.
- Pri otroku je med receptivnim jezikovnim znanjem in produktivnim jezikovnim znanjem razlika v količini in kakovosti.

Sklepne misli

- Učenje / usvajanje / seznanjanje z jezikom je namenjeno otroku, zato mora upoštevati posebnosti njegovega življenjskega obdobja.
- Vsebine učenja / usvajanja / seznanjanja z jezikom naj se povezujejo z drugimi področji.
- Učenje / usvajanje / seznanjanje z jezikom naj izkoristi vse vrste spominov: vidni, slušni, motorični, kratkoročni, dolgoročni …
- Učinki učenja / usvajanja / seznanjanja z jezikom naj se kažejo v strpnosti otrok do drugega / drugačnega ter v pozitivnem vrednotenju lastne ter tujih kultur in jezikov .

Hvala za vašo pozornost.

Naložbo sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezivne politike v obdobju 2014-2020.